

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Valtioneuvoston demokratiaohjelman perustana oleva tavoite demokratian, osallisuuden ja luottamuksen vahvistamisesta yhteiskunnassa on keskeinen ja kannatettava. Ohjelmassa tunnistetaan useita tärkeitä demokratiaa heikentäviä kehityskulkuja niin kansainvälisesti kuin Suomessa. Toimenpiteiksi nostetaan muun muassa dialogisen keskustelukulttuurin vahvistaminen sekä demokratiakasvatus ja osallisuutta tukevat toimet lapsille ja nuorille. Demokratiaohjelman tavoitteiden kannalta on keskeistä, että sen toimenpiteissä on laajasti huomioitu lapset ja nuoret. Toisaalta esimerkiksi keskustelukulttuurin kärjistyminen ja demokraattiseen päätöksentekoon osallistumisen kasautuminen koskettaa laajasti myös aikuisia (ml. Seikkula ja Maury (toim.) OM 2022:27). Näin ollen on tärkeää myös aikuisten oppia ja harjoittaa demokratiataitoja ja sen huomioiminen ohjelmassa.

Demokratiaohjelma tukeutuu yhteistyöhön kansalaisjärjestöjen ja kulttuurialan toimijoiden kanssa useissa toimissa, ml. vaalitiedotus, kansalaiskasvatus ja demokratiaa tukevien toimintamallien ja rakenteiden kehittäminen. Onkin erittäin hienoa, että kolmannen sektorin rooli on huomioitu ja tunnistettu keskeisenä kumppanina. Ne mahdollistavat osaltaan aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratiataitojen oppimista tukevaa oppimista, koulutusta ja opinnollista toimintaa. Hallituksen kulttuuri- ja kansalaisjärjestöille kohdistuvat leikkaukset haastavat kuitenkin järjestöjen kykyä toteuttaa demokratiaohjelmassa esitettyjä toimia. Samalla se heikentää demokratiaohjelman ja sen tavoitteiden toteuttamista. Erityisen tärkeää tiivis yhteistyö on vähenevien resurssien aikana, jotta toiminta, osaaminen ja kohderyhmien tavoittaminen toimivat mahdollisimman tuloksekkaasti sekä osallistavasti.

On tärkeää myös kuunnella nuoria syistä miksi esim. äänestäminen ei kiinnosta tai usko poliittiseen toimintaan ei ole korkea. Tältä pohjalta tulisi myös tarkastella asioita ja kehittää nykyistä demokraattista järjestelmäämme. Tätä on toteutettu järjestökentällä mm. keventämällä tarpeetonta byrokratiaa hallitusten kokousten osalta.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Kannatettava linjaus

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa olisi hyvä äänestyksen osalta olisi hyvä aloittaa jo ennakoivasti (esim. yläkouluikäiset) ennen ensimmäistä mahdollista äänestyskertaa.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Erittäin kannatettava

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Lapset ja nuoret tarvitsevat tiedon lisäksi harjoittelun ja toiminnan myötä syntyviä kokemuksia aktiivisesta kansalaisuudesta, kuten demokratiakasvatusta. Esitämme, että toimenpiteiden toimijoiksi sisällytetään järjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset demokratiakasvatuksen keskeisinä toimijoina. Tämä laaja toimijaverkosto saavuttaa jo nyt kaikenikäiset ympäri Suomea, ja järjestöt sekä vapaa sivistystyö tuovat nämä palvelut myös harvaan asutuille alueille. Kansalaisjärjestöjen laaja verkosto tarjoavat matalan kynnyksen paikkoja osallistumisen, vaikuttamisen ja demokraattisen päätöksenteon harjoitteluun.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Kannatettava linjaus

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Matalan kynnykset harrastukset kansalaisjärjestöissä ja -yhdistyksissä loistavia paikkoja oppia osallistumista ja vaikuttamista osana demokraattista

prosessia. Esimerkiksi useissa nuorisovaltuustojen järjestöissä toteutetaan jo nyt nuorien vaikuttajien koulutuspolkuja, joista on saatu erittäin hyviä tuloksia. Näiden rooli ja merkitys myös kuntien ja hyvinvointialueiden nuorten vaikuttamista edistävissä toimissa on hyvä tunnistaa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Yhteistyö nuorisovaltuustojen kanssa on tärkeää myös kuntien ja hyvinvointialueiden nuorten vaikuttamista edistävissä toimissa.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Resurssiviisaasti ajatellen on huomioitava vapaa sivistystyö tulevaisuudessa edelleen yhtenä vahvana toimijana laajan verkoston ja osaamisen hyödyntämisen kannalta. ajatellen

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Kannatettava linjaus.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Näiden tavoitelinjausten osalta nuorisojärjestöt ovat keskeisiä toimijoita ja kumppaneita tukien jo nyt mm. dialogisuutta omilla toiminnoissaan.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,

- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Kuntien ja hyvinvointialueiden osallisuusohjelmien toteutusverkostoon tulee ottaa mukaan nuorisjärjestöt. Esimerkiksi harrastus-, opinto- ja toimintaryhmät ovat useille keskeisiä paikkoja osallisuus- ja vaikuttamistaitojen harjoitteluun, ja niiden kautta voi myös kiinnittyä yhdistykseen ja sitä kautta laajempaan yhteisöön. Esimerkiksi vastajulkaistun selvityksen mukaan järjestöissä kulttuuria harrastavista suuri enemmistö on samaa tai melko samaa mieltä seuraavien väitteiden kanssa: ”Harrastus on lisännyt kykyäni toimia monenlaisten ihmisten kanssa” (95 %), ”Koen kuuluvani porukkaan” (96 %), ”Harrastukseni tarjoaa minulle mahdollisuuden vaikuttaa asioihin” (80%) sekä ”Koen, että kykyäni toimia yhteisöni hyväksi on kasvanut harrastukseni myötä” (87 %) (Kulttuuriharrastamisen koetut vaikutukset, Kansalaisfoorumi 2024). Alueellisessa ja kunnallisessa kehittämistyössä sekä yhteisten indikaattorien kehittämisessä tulee ottaa huomioon myös järjestöjen sekä järjestötaustaisten vapaan sivistystyön oppilaitosten rooli osallisuuden ja demokratiataitojen vahvistamisessa sekä polarisoitumiskehityksen vähentämisessä.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Kannatettava linjaus.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Aliedustettujen ryhmien osallistumisen tukeminen nostetaan esiin Euroopan komission suosituksissa, mutta ne eivät nyt näy painotetusti demokratiaohjelmassa. Esitämme, että tätä näkökulmaa vahvistetaan niin tavoitteissa kuin toimenpiteissä. Vastaavasti esitämme, että muiden

paraikaa tekeillä olevien ohjelmien demokratian tukemiseen liittyvät näkökulmat ja toimet integroidaan demokratiaohjelmaan, mm. kansalaisjärjestöstrategia, kulttuuripoliittinen selonteko sekä valtion nuorisotyön ja -politiikan ohjelma.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Kannatettava tavoite.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapoliittikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

Myös tämän tavoitteen toimenpiteisiin olisi kannatettavaa integroida muiden keskeisten ohjaavien ohjelmien demokratiakirjaukset sekä muistaa nähdä kolmas sektori osana toimijaverkostoa.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Esitämme, että demokratiaindikaattorien valmisteluun otetaan mukaan myös nuorisojärjestöt.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Suomen sitoutuminen eurooppalaisella ja kansainvälisellä tasolla demokratian ja ihmisoikeuksien edistämiseen on keskeistä. Tällä vahvistamme myös laajempaa luottamusta, vakautta ja kriisinkestävyyttä. Vireä ja osaava kansalaisyhteiskunta on edellytys toimivalle demokratialle ja tässä suomalainen kansalaisjärjestökenttä on ainutlaatuinen ja vahva tiennäyttäjä myös kansainvälisesti. Tästä syystä sen toimintaedellytyksistä sekä ennakoitavasta ja saavutettavasta rahoituksesta huolehtiminen myös EU:n tasolla on tärkeää.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

Erittäin kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Airaksinen Sanna
Suomen Nuorisoseurat ry